

Valmis riskima

Kui Eesti senine hariduskorraldus (ühiskonnakorraldus?) ei ole piisavalt soodustanud loovust, kuidas meil siis loovisiksusi — kirjanikke, kunstnikke, näitlejaid, teadlasi — ikkagi veel leidub? Kuivõrd loovad on eesti lapsed? Rääkisime meie järeltuleva põlve loovusest psühholoog EDA HEINLAGA, kes on selle probleemiga tegelnud juba 14 aastat ja kes 1995. aasta lõpul kait- ses just sel teemal Pedagoogikaülikooli juures ka magistritööd.

Alustaksime ehk lühidalt sellest, et mis üldse on loovus?

Ilmselt on kerge ära tunda mingit konkreetset loovat tegevust või tuua näiteid selle tegevuse tulemuste kohta. Hoopis raskem on öelda, mis see loovus ise on. Üldiselt ollakse siiski seisukohal, et loovus on isiksuse omaduste kogum, mis annab eeldused mingi(te) probleemi(de) uut viisi lahendamiseks ja algupäraste tulemusteni jõudmiseks, olgu tegu mis tahes inimtegevusega. Loovuse uurijad eristavad spetsiaalset loovust, mis avaldub mingis kindlas valdkonnas — näiteks muusikas, teaduses, ning ennastaktualiseerivat loovust, mille puhul inimesel on kalduvus läheneda loovalt oma elu kõikidele külgedele. Aga üldiselt on loovuse kohta peaaegu sama palju definitsioone, kui on uurijaidki.

Milline on loov inimene?

Võib loetleda terve rea omadusi, mida erinevad uurijad loova isiksuse juures oluliseks ja tähtsaks peavad. Näiteks emotsionaalsus. Uurimused näitavad, et loovad lapsed on emotsionaalsemad, nad väljendavad tugevamini nii oma positiivseid kui negatiivseid tundeid, neile meenuvad kergesti mälestused varasest lapsepõlvest. Loovat inimest haarab huvitava ülesande lahendamine täielikult, monotoonse töö tegemisel on nad püsimatud.

Jätkame loetelu: kõrge enesehinnang, võime fantaseerida, huumorimeel. Viimast peab osa uurijaid väga oluliseks loovuse näitajaks. Nii et kui mõni laps annab igapäevases koolitöös huumorikaid vastuseid ja oskab jutustada naljakaid

lugusid iseendast, viitab see kõrgele loovusele.

Intuitsioonivõime, mis tähendab, et loov isiksus jõuab uute ideedeni tihti mitte loogilist arutelu pidi, vaid kuidagi ootamatult.

Konfronteerumine — kõrge loovusega õpilased satuvad koostöös ja probleemide lahendamisel tihti vastuollu oma kaaslastega.

Mängulisus. Jällegi üks väga oluliseks peetud omadus. Mängimine asjade, nähtuste, aegamööda ka ideedega, annab võimaluse näha kõike hoopis uues valguses.

Nartsissism. Vajadus ümbritsevate tähelepanu järele, kalduvus unistada suurest edust on loovatele lastele omane juba varajases lapsepõlves.

Väites vastupidist kinnitatud normidele, on loojad tunda saanud üleüldist mõistmatust ja halvaks-panu, vahel riskinud isegi eluga.

Ja veel: looja mõtlemine peab olema paindlik, ta peab olema avatud uuele informatsioonile, valmis riskima, olema sõltumatu. Peredest, kus lapsed on iseseisvamad ja kus arvestatakse nende soovidega, tulevad loovamad lapsed. Ka peavad need lapsed oluliseks sõltumatust eakaaslaste gruppidest. Tähtis on näiteks ka uudishimulikkus.

Kuidas ühest uudishimulikust, huumorimeelsest ja riskivalmis noorest ikkagi saab näiteks teadlane?

Tööpöolest — ainuüksi loovad oskused ei tee kellestki veel muusikut, näitlejat, teadlast. Peab olema midagi, mis "sunnib" uurima, joonistama, musitseerima. Egas muidu näita uurimused, et paljud lapsed ei tööta oma võimete tasemel ja just sellepärast, et neil pole huvi antud asjaga tegelda. Kui inimene asub looma, näiteks raamatut kirjutama, peab tal olema selleks nii sisemine kui väline motivatsioon, s.t. talle peab see kirjutamine pakkuma naudingut, ta peab selle üle sisemist rõõmu tundma. Väliselt rahuldab looja nii oma soovi olla kompetentne ja parim omal alal.

Kas loovus on kuidagi seotud ka intelligentsusega?

Kui loovus tähendab olemasoleva info baasil originaalsete lahenduste leidmist, siis intelligentsus näitab, kuidas inimene suudab erinevat liiki teadmistega opereerida ja loogilisi järeldusi teha.

Mitmete uurimuste alusel on välja töötatud *läteteooria*, mis on üks võimalus määratleda loovuse ja intelligentsuse seost. Selle teooria põhjal on loomiseks vajalik teatud intelligentsuse tase. Nii on loovad võimed piiratud neil lastel, kelle IQ on alla 120; kui aga IQ on kõrgem kui 120, siis ei piira intelligentsus, öieti selle puudumine, loovust. Kõik lapsed, kelle IQ on üle 120, kellel seega on piisavalt intelligentsi selleks, et tegutseda mõnel looval alal, ei saa muidugi näitlejateks, lauljateks, disaineri-teks jne.

Kuidas siis on lood eesti laste loovusega?

Meie uurisime veidi rohkem kui poolt tuhandet poissi-tüdrukut, kes õppisid üldhariduskooli üheksandas ja keskkooli küm- nendas klassis või siis kutsekeskkooli esimesel kursusel, niisiis 14-16aastasi noorukeid.

Kui uurisime kujundlikku loovat mõtlemist, siis selgus, et 14aastased tüdrukud oskavad paremini infot koondada, hinnata oma ideede kasutamiskõlb- likkust, lülituvad paindlikumalt ümber ühelt objektilt teisele. 14aastased poisid pakuvad seevastu välja originaalsemaid ideid, nende lahendused on ebatavalisemad. 16aastaste poiste ja tüdrukute vahel me enam erilisi erinevusi ei leidnud.

Seevastu verbaalset loovustesti täites

mõtlevad 14-16aastased tüdrukud kiiremini, originaalsemalt ja paindlikumalt, tüdrukud ületavad poisse kõigis verbaalse loova mõtlemise näitajates. Niisiis võib koolitööd meie õppeasutustes pidada tüdrukutele soodsamaks, kuna õppimine põhineb suuresti just verbaalsetel võimel ja verbaalsel väljendusoskusel. Teiselt poolt näitasid uurimused, et poiste mõtlemine muutub selles vanuses järjest originaalsemaks ning nende vastused võivad vahel olla üsna ebatavalised ja uudsed, kuigi poisid ei väljenda end nii ladusalt, kui tüdrukud.

Kuna me kasutasime töös Eesti oludele kohandatud USA teste, siis saime võrrelda eesti noorte loovust noorte ameeriklaste omaga. Selgus, et eesti koolilaste kujundliku loova mõtlemise testitulemused olid veidi kõrgemad ja verbaalse loova mõtlemise testitulemused madalamad kui ameeriklastel. Viimase asjaolu põhjus peitub tõenäoliselt selles, et meie lapsed mõtlevad aeglasemalt ja mitte nii soravalt. Lapsed peaksid saama rohkem end väljendada, vestelda, vaielda. Teisalt tuli aga niisiis välja, et hoolimata eesti kooli traditsiooniliseks peetavatest õpetamise meetoditest on meie õpilased kujundlikus loovas mõtlemises edukamad USA eakaaslastest.

Aga kuidas on lood eesti poiste ja tüdrukute intelligentsusega?

Statistilisi erinevusi poiste ja tüdrukute intelligentsuses me ei avastanud. Poiste keskmine IQ=99,2, tüdrukutel 97,1. Küll aga ilmnesid soolised erinevused nende õpilaste hulgas, kelle intelligentsus oli kõrge, IQ üle 120. Niisuguse intelligentsusega oli meie poolt uuritud laste hulgas 12 protsenti poisse ja 4 protsenti tüdrukuid.

Uurimus näitas ka seda, et koolihinded on rohkem seotud intelligentsuse kui loova mõtlemisega: kõrge intelligentsusega õpilased on koolitöös edukamad kui kõrgete loovate võimete eakaaslased.

Kas laste loov mõtlemine ja intelligentsus on kuidagi seotud vanemate haridusega?

Meie uurimuse andmetel sõltub vanemate hariduse tasemest rohkem lapse intelligentsus, vähem loov mõtlemine. Seejuures on õpilaste intelligentsus rohkem seotud just isa haridustasemega. Näiteks kõrge intelligentsusega (IQ üle 120) õpilaste hulgas on 52,5 protsenti neid, kelle isal on kõrgharidus ja 37,4 protsenti neid, kelle

ema on lõpetanud kõrgkooli.

Teiselt poolt väitsid küsitletud, et edasiõppimist kõrgkoolis on neile soovitanud just emad, mitte niivõrd õpetajad või isad. Laste kõrgkooli mineku plaanid on siiski rohkem seotud intelligentsuse kui loovusega. Nii oli edasiõppimist plaanivate laste hulgas 10,3 protsenti kõrge intelligentsusega ja 5,1 protsenti kõrge loovusega õppureid (15 protsendil oli kõrge intelligentsi tase ja madalad tulemused loovustestides, 6 protsendil madal intelligentsus ja head loovustestide tulemused).

Kuidas mõjutab õpilast kodune mikrokliima?

Uurimuse tulemused viitavad tendentsile, et halvem kodune mikrokliima, tülid, halvavad suhted vanematega, nii kummaline kui see ka pole, pigem soodustavad kui pidurdavad loovuse avaldumist. Õpilastest, kelle kodus on sageli tülisid, saavutas 12,9 protsenti kõrgeid tulemusi loova mõtlemise testides, nendest noortest, kel kodus tülisid ei ole, oli samasuguste testitulemustega 8,2 protsenti. Intelligentsuse puhul kodusest õhkkonnast tulenevaid erinevusi välja ei tulnud. Nagu näete, on meie uurimuse tulemused küllaltki vastuolulised ja vajavad veel põhjalikumat uurimist.

Kui loov inimene tunneb end ebakindlalt, siis võib see leida väljenduse agressiivsuses, ebaviisakustes ...

Lõpetuseks — missugune võiks välja näha üks test, mille järgi Te laste loovust hindate?

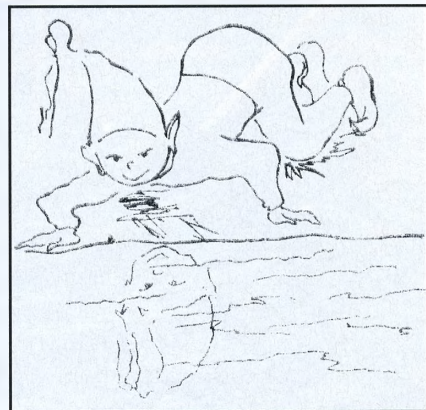
Võiksime siinkohal tuua näiteks kaks verbaalse loova mõtlemise testikompleksi pilti ja nendega seoses püstitatud ülesanded. Esimese pildi (vette vaatav väike olend) puhul tuli lastel lahendada kolm ülesannet.

1. Mõtle välja kõik küsimused, mis Sul iganes pähe tulevad seda pilti vaadates. Pilti võid keerata nii palju kui tahad. Ära esita küsimusi, millele saab vastata lihtsalt pilti vaadates.

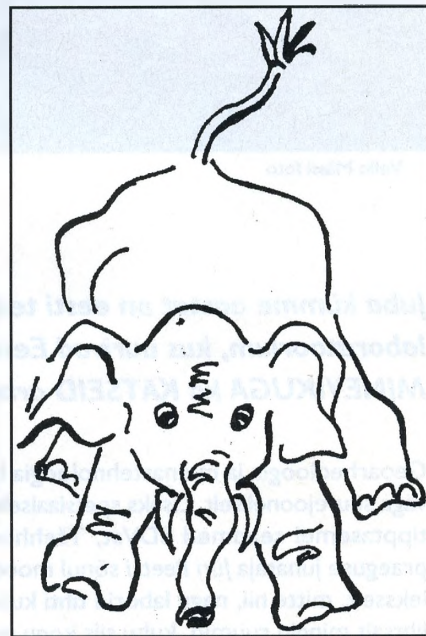
2. Leia pildil toimuval tegevusele nii palju põhjusi kui oskad, ka neid, mis võisid juhtuda varem või juba ammu. Tee nii palju ole-

tusi kui oskad, ära karda mõistatada.

3. Mõtle välja kõikvõimalikke tagajärgi sellel pildil toimuval. Seda, mis võib varsti või kunagi tulevikus veel juhtuda. Tee hästi palju oletusi, ära karda mõistatada.

Teise pildi (elefant) puhul küsisime, kuidas saaks teha seda mänguasja huvitavamaks, ebatavalisemaks, nii et temaga oleks lõbus ja põnev mängida.

Igaüks võib neile küsimustele nüüd püüda vastuseid leida ja ehk tekib lugejatel nii ka parem pilt sellest, mis see loovus ikkagi on. Kahjuks on taoliste vastuste analüüsimine väga keeruline protsess, nii et me ei saa välja pakkuda mingisugust punktisüsteemi, mille järgi Te oma vastuseid saaksite hinnata. Aga lähenege asjale loovalt!

Kokkuvõtte tegi
KÄRT JÄNES-KAPP